

UKRAYNA'YA SİLAH TEDARİKİNİN HUKUKİ ÇERÇEVESİ

(LEGAL FRAMEWORK OF ARMS SUPPLY TO UKRAINE)

Prof. Dr. A. Füsun ARSAVA* **

ÖZ

Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nın 2.madde, 4.fıkrasında öngörülen kuvvet kullanma yasağının istisnasını teşkil eden yasal savunma hakkının saldırıya uğrayan devlet tarafından münferiden kullanılması mümkün olduğu gibi, kolektif olarak kullanılması da mümkündür. Rusya-Ukrayna savaşında Ukrayna'ya yapılan silah tedarikinin bu bağlamda kimi devletler tarafından Ukrayna'nın münferit yasal savunma hakkını destekleme amacı ile yapıldığını ileri sürmektedir. Ancak yapılan silah tedarikinin koşullara göre kolektif yasal savunma hakkının kullanılması şeklinde de yorumlanması ve bu durumda silah tedariki yapan devletlerin savaş tarafı olarak kabul edilme olasılığı bulunmaktadır.

Makalede Ukrayna'ya yapılan silah tedarikinin yasal savunma hakkı yanı sıra klâsik tarafsızlık hukuku ve saldırıya uğrayan devlete yardımla bağlantılı olarak ortaya çıkan “non-belligerency” statüsü ve insancıl hukuk ışığında hukuki sonuçları ortaya konulmakta ve değerlendirilmektedir.

***Anahtar sözcükler:** Kolektif yasal savunma, tarafsızlık hukuku, non-belligerency, uluslararası sorumluluk, dolaylı saldırı.*

ABSTRACT

The right of self-defense, which constitutes an exception to the prohibition on the use of force stipulated in Article 2, Paragraph 4 of the UN Charter, can be used individually by the attacked state, as well as collectively. In this context, it is argued that the arms supply to Ukraine in the Russia-Ukraine war was made by some states with the aim of supporting Ukraine's individual legal right to defense. However, depending on the circumstances, the arms supply may also be interpreted as the exercise of

^H Eserin Dergimize geliş tarihi: 07.11.2024. İlk hakem raporu tarihi: 12.11.2024. İkinci hakem raporu tarihi: 16.11.2024. Onaylanma Tarihi: 19.11.2024.

* Profesör Doktor, Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Uluslararası Kamu Hukuku Anabilim Dalı.

** Yazarın ORCID belirleyicisi: 0000-0003-2275-7664.

Eser Atıf Şekli: Füsun Arsava, “Ukrayna'ya Silah Tedarikinin Hukuki Çerçevesi”, YÜHFD, C.XXII, 2025/1, s.49-67.

the right to collective self-defense, and in this case, the arms-supplying states may be considered as war parties.

In the article, the legal consequences of the arms supply to Ukraine are presented and evaluated in the light of the legal right to self-defense, as well as the classical law of neutrality and the status of not being a party to the war, which arises in connection with aiding the attacked state, and humanitarian law.

Keywords: *Collective legal defense, neutrality law, non-belligerency, international responsibility, indirect attack.*

***

GİRİŞ

Çağdaş uluslararası hukukun çıpasının BM Şartı'nın 2.madde, 4.fıkrasında düzenlenen kuvvet kullanma yasağı olduğu kabul edilmektedir.¹ Bir devlete yönelik silahlı eylemlerin kuvvet kullanma yasağı muvacehesinde değerlendirilmesi gerektiği gibi silahlı çatışma tarafı bir devletin silah tedariki ile desteklenmesinin de BM Şartı'nın 2.madde, 4.fıkrasının kapsamına girip girmediğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Kimi devletlerin görüşüne göre silah tedariki Ukrayna'nın yasal savunma hakkını desteklemektedir; verilen bu destek kolektif yasal savunma hakkının eşliğinin aşılması sonucunu doğurmamaktadır.² Yasal savunma hakkı kapsamında saldırıya uğrayan üçüncü devletlerin silah tedariki ile desteklenmesi mümkündür. Bu çerçevede bu desteğin çelik başlık (kask) yahut savaş jetleri olması arasında ayırım yapılmamaktadır. Kolektif savunma hakkı buna karşılık ancak üçüncü devletlerin kendi askeri güçleri ile destek vermeleri halinde söz konusu olabilir. Bir devletin diğer bir devlete askeri operasyonları için silah tedariki ile destek vermesi askeri operasyonun kendisi meşru ise uluslararası hukukta bir izne tabi değildir.³

Ukrayna'ya silah tedarikin Ukrayna'nın kendini savunmasına destek olarak kategorize eden ve Ukrayna'ya silah tedarikinin BM Şartı'nın 2.madde, 4.fıkrası muvacehesinde kolektif yasal savunma bağlamında

¹ BM Şartı 2.md., 4.fıkrası için bkz: Yearbook of the United Nations, 1946-47, s.831.

² **Dörr, Oliver**, "Use of Force, Prohibition of", Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford University Press, 2022, § 11-14, Rn.13.

³ **Kreß, Claus**, "Der Ukraine Krieg und das völkerrechtliche Gewaltverbot", bkz.: Universität zu Köln (ed.), Sonderdruck aus Juristische Studiengesellschaft *Hukuk Araştırmaları Topluluğu, Özel Bası, Jahresband 2021/2022*, ss.67-95. *YUHFD Cilt. XXII No.1 (2025)*

değerlendiren yaklaşımların uluslararası hukukta doğurduğu sonuçların farklılığı makale çerçevesinde ortaya konulacaktır.

I - UKRAYNA'YA SİLAH TEDARİKİNİN ULUSLARARASI HUKUKTA MEŞRUIYETİ

A - Savaşan taraflara silah tedariki ve dolaylı kuvvet kullanma

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) 1986'da Nikaragua iç savaşında kontrgerilla gruplarının ABD tarafından silahlandırılmasını ve eğitilmesini kuvvet kullanmanın bir tür şekli olarak kabul etmiştir.⁴ UAD'nin görüşüne göre kuvvet kullanılması doğrudan olabileceği gibi dolaylı da olabilir.⁵ UAD kararının gerekçesinde başka dayanaklar yanı sıra 1970 tarihli BM Genel Kurulu'nun Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliği Başlıklı Deklarasyonu'na⁶ ve 1974 tarihli BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen saldırının tanımı kararına atıf yapmıştır.⁷ Her iki belgede de büyük ölçüde uluslararası teamül hukuku niteliktedir. Bu kararlardaki (rezolüsyonlardaki) ifadeler BM Şartı'nın 2.madde, 4.fikrasının prensip olarak dolaylı kuvvet kullanma durumlarını da kapsadığına işaret etmektedir. Bu görüşe literatürde de destek verilmektedir.⁸

Dolaylı kuvvet kullanma yaklaşımının menşei uluslararası hukukta 1940'lı ve 1950'li yıllara gitmektedir.⁹ BM Şartı'nın yürürlüğe girmesi ile beraber devletlerin diğer devletlere karşı ulusal çıkarlarını kuvvet kullanarak veya zorla gerçekleştirmeleri zorlaşmıştır. BM Şartı'nın 2.madde, 4.fikrası uluslararası camiada hızlıca benimsenmiştir. Ancak aynı paralelde devletler başka yollarla, örneğin huzursuzlukları tahrik ederek, ayaklanan grupları destekleyerek, paralı asker göndererek yahut silahlı çeteler üzerinden birbirlerine baskı yapmaya başlamışlardır. Bu gelişmeler nedeniyle BM Genel Kurulu Devletler Arası Dostça İlişkiler ve Saldırının Tanımı Deklarasyonu'nun da arasında yer aldığı çok sayıda karar ihdas ederek BM Şartı'nın 2.madde, 4.fikrasının bu tür dolaylı kuvvet kullanmaları da

⁴ 27.6.1986 tarihli UAD'nin kararı için bkz.: ICJ Reports 1986, s.14, 103 (Rn.195) ve 118, Rn.228.

⁵ 19.12.2005 tarihli Demokratik Kongo Cumhuriyeti - Uganda davası için bkz.: I.C.J. Reports 2005, s.168, 227 (Rn.164).

⁶ UNGA Resolution 2625 /xxv, 24.10.1970.

⁷ bkz.: UNGA Resolution 3314(xxix), 14.12.1974 - Definition of Aggression

⁸ **Randelzhofer, Albrecht / Dörr, Oliver**, "Article 2(4)", bkz.: Bruno Simma et.al. (eds.), The Charter of the United Nations: A Commentary, 3.bası, Oxford University Press, 2012, s.200 vd. (Rn.23 vd.).

⁹ **Higgins, Rosalyn**, "The Development of International Law through the Political Organs of the United Nations", Oxford University Press, 1963, s.189 vd.

yasaklandığını açıklığa kavuşturmuştur. Diğer devletleri istikrarsızlaştırmak için kullanılan düzensiz güçler dolaylı kuvvet kullanmanın şimdiye dek en iyi örneğini vermektedir. Saldırının Tanımı Deklarasyonu'nun 3.maddesi bir devletin egemenlik alanını üçüncü bir devlete saldırı eylemleri yapması için diğer bir devlete tahsis etmesini dolaylı saldırı olarak nitelemiştir.¹⁰

BM Genel Kurulu'nun 1987 tarihli bir deklarasyonunda da yine kuvvet kullanan ve kuvvet kullanma tehdidi yapan devletlere yardım etmeme mükellefiyeti öngörülmüştür.¹¹ Yasal savunma amaçlı olarak kuvvet kullanan bir devlete silah tedarikinin BM Şartı'nın 2.madde, 4.fıkrası kapsamına girdiği bununla beraber ne BM Genel Kurul kararlarından, ne de UAD kararlarından çıkarılabilmektedir. Uluslararası camianın da yapılan silah yardımlarının yasal savunma amaçlı kullanılması durumunda konuyu BM Şartı'nın 2.madde, 4.fıkrası bağlamında dolaylı saldırı olarak mütalâa etmekten uzak durduğu görülmektedir.¹² Yapılan desteklerin buna karşılık BM Şartı'nın 2.madde, 4.fıkrası muvacehesinde değerlendirilmesi halinde bu desteklerin devletlerin uluslararası sorumluluğu bağlamında ele alınması gerekliliği bulunmaktadır.¹³ Yapılacak değerlendirmede bu nedenle savaşan tarafa silah tedarikinin dolaylı saldırı eşliğini aşp aşmadığı en önemli husus olarak görülmektedir. Taraf devletlerden birine verilen bu desteğin rakip savaşan devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına önemli zarar verme ihtimaline sahip olması yahut krizin tırmanması nedeniyle uluslararası barış ve güvenliği bozan sonuçlar doğurması olasılığı bulunmaktadır. Bu nedenle savaşan taraflardan birine verilen silah desteğinin BM Şartı'nın 2.madde, 4.fıkrası muvacehesinde koşullara göre dolaylı saldırı teşkil etmesi mümkündür. Bu bağlamda dolaylı bir saldırı olduğunun kabul edilmesini mümkün kılan en önemli koşul destek olarak verilen silahların doğrudan rakip savaşan devlete karşı kullanılması ve verilen bu silah desteğinin kuvvet kullanmanın yasal savunma niteliğini değiştirecek ölçüde ve etkide olması gerekmektedir. Kuvvet kullanımının BM Şartı'nın 2.madde, 4.fıkra bağlamında mütalâa edilmesi için subjektif unsur olarak "hostile intent" (*düşmanca niyet*) olarak ifade edilen irade

¹⁰ **Rifaat, Ahmed M.**, International Aggression. A Study of the Legal Concept: Its Development and Definition in International Law, Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1979, s.273.

¹¹ UNGA Resolution 42/22, 18.11.1987, Annex-Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations, Abs.4.

¹² **Oeter, Stefan**, Neutralität und Waffenhandel, Berlin, Springer Verlag, 1992, s.87 vd.

¹³ Responsibility of States for internationally wrongful Acts, UNGA Resolution 56/83, on 28.01.2002 following the 85th plenary meeting dtd. 12.12.2021.

unsurunun gerekli olup olmadığı tartışmalıdır.¹⁴ Bu bağlamda literatürde hukuka aykırı minimal sınır ihlallerinin dahi ihlâli yapan devletin “hostile intent” ile bu ihlâli yaptığı açık ise kuvvet kullanma yasağının ihlâli olarak kabul edilebileceği görüşünü savunan uluslararası hukukçular bulunmaktadır.¹⁵ Kuvvet kullanan devletin iradesini belirleyen neden bu bağlamda prensip olarak bir rol oynamamaktadır. Diğer bir ifade ile kuvvet kullanmanın düşmanca duygulara istinat etmesi gerekmemektedir. Sadece ekonomik veya insani nedenler de saldırı iradesine esas olabilir. Önemli olan husus kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidi ile muhatapı belli bir davranışa zorlamaktır.¹⁶ Dolaylı saldırının bu şekilde geniş yorumlanması halinde sorun teşkil eden husus saldırı yapan devlete silah tedariki yapan devletin de aynı yönde bir zorlama iradesine sahip olup olmadığının her zaman tespit edilememesidir.

B - Ukrayna'ya Yapılan Silah Tedarikinin Sınıflandırılması

Donbass'daki silahlı çatışmaların giderek artması batılı devletlerde Ukrayna'ya gönderilecek silahların Rus birliklerine karşı kullanılacağı konusunda kesin bir kanaat oluşturmuştur. 24 Şubat 2022'de Rusya'nın askeri operasyonunun başlaması ile durum tamamen açıklığa kavuşmuştur. Ukrayna söz konusu tarihten itibaren bir savunma savaşı sürdürmeye başlamıştır. Sık şekilde Ukrayna'nın bu savaşı kazanmak zorunda olduğu, Rus birliklerinin çekilmesini sağlamak ve işgal edilen bölgelerin yeniden kazanılması için Ukrayna'nın gerekli tüm silahlarla donatılması gerektiği yönündeki görüşler artmaya başlamıştır. Gerçekten de Ukrayna'nın askeri gücünün batıdan gelecek silah yardımına ve yine batılı devletlerin verecekleri askeri eğitime bağlı olduğu görülmektedir. Batılı devletler Ukrayna'ya Rusya'nın bu savaşta hedeflerine erişmesini önlemek için etkin silahlar tedarik ettikleri nispette cereyan eden savaşta etkilerini de arttırmışlardır. Literatürde sınırlı askeri desteğin dahi, savaşan devletin bu desteği savaş politikasının bir parçası olarak kullanması halinde BM Şartı'nın 2.madde, 4.fikrası muvacehesinde dolaylı bir saldırı olarak

¹⁴ **Pobjie, Erin Kimberley**, “Use of force and Article 2(4) of the UN Charter: The Meaning of a Prohibited ‘Use of Force’ between States under International Law”, KUPS, PhD thesis (doktora tezi), Universität zu Köln, 2019, s.139 vd.

¹⁵ **Ruys, Tom**, “The Meaning of ‘Force’ and the Boundaries of the jus ad bellum: Are ‘Minimal’ Uses of Force Excluded from UN Charter Article 2(4)?”, AJIL, C.108, No2, 2014, ss.159-210.

¹⁶ **Corten, Oliver**, The Law against War - The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law, Oxford, Hart Publishing, 2010, s.76 vd.

sınıflandırılması gerektiğinin savunan görüşler bulunmaktadır.¹⁷ Bu görüşle bağlantılı olarak kolektif yasal savunma hakkı konusu gündeme gelmektedir.

C - Kolektif Yasal Savunma Hakkı ve BM Güvenlik Konseyi'ne Bildirme Yükümlülüğü

Silahlı saldırıya uğrayan her devlet kolektif yasal savunma hakkına sahiptir. Kolektif yasal savunma hakkını kullanan devlet bu durumu gecikmeden BM Güvenlik Konseyine rapor etmekle yükümlüdür.¹⁸ Bu önlemler kurulan koalisyon gücünü destekleyici nitelikte önlemlerdir. BM Şartı'nın 51.madde, 2.cümlesinde öngörülen BM Güvenlik Konseyi'nin bilgilendirilme yükümlülüğünün ihlâli halinde nasıl bir hukuki sonuç doğacağı açık değildir. UAD 1986 tarihli Nikaragua davasında yasal savunma hakkının kullanılması bağlamında alınan önlemlerin hukuka uygunluğunun BM Şartı'nın 51.madde, 2.cümlesinde öngörülen prosedürün takip edilmesine bağlı olmadığını karara bağlamıştır.¹⁹ Uluslararası hukuk literatüründe hakim görüş rapor mükellefiyetinin yerine getirilmemesini yasal savunma hakkının kullanılması bakımından gerekli bir koşul olarak kabul etmemektedir.²⁰

II - TARAFSIZLIK HUKUKU İŞİĞİNDE SİLAH TEDARİKİ

A - Tarafsızlık Konusundaki Klâsik Yaklaşım

Tarafsızlık hukuku savaş durumunda savaşan devletlerle savaş tarafı olmayan diğer devletler arasındaki ilişkileri düzenler (*18.10.1907 tarihli La Haya Anlaşması*).²¹ Tarafsızlık hukuku tarafsızlık yükümlülüklerini yerine getiren devletleri savaşa çekilmekten korur. Bu şekilde savaşın yayılması önlenmiş olur. Tarafsız devletlerin en önemli yükümlülüğü uyuşmazlığa karışmaktan uzak durmak ve savaşan taraflara karşı tarafsız davranmaktır.

¹⁷ Kreß, Claus, s.81 vd.

¹⁸ Dinstein, Yoram, War, Aggression and Self-Defence, 5.bası. Cambridge University Press, 2011, s.296); Federal Almanya 2015'de BM Güvenlik Konseyi'ne islami terör örgütüne (İŞİD) karşı kullanılan kolektif yasal savunma hakkı bağlamında alınan önlemler hakkında bilgi vermiştir (UN-Doc.S/2015/946, 10.12.2015).

¹⁹ ICJ Reports 1986, s.14, 103 (Rn.195) ve 118 vd (Rn.228).

²⁰ Greig, Don W., "Self-Defence and the Security Council: What Does Article 51 Require?", ICLQ, C.40, No.2, 1991, ss.366-402; Green, James A., "The Article 51 Reporting Requirements for Self-Defence Actions", Va.J.Int.Law, C.55, No 3, 2015, ss.563-624.

²¹ Bknz.: Genelkurmay, Silahlı Çatışma Hukuku ile ilgili uluslararası hukuk metinleri, Ankara, 2010.

Tarafsız devletin aynı şekilde savaşı taraflardan birine doğrudan veya dolaylı olarak silah, cephane ve diğer savaş malzemesi tedarik etmesi, askeri danışmanlar göndermesi yahut savaş haberleri iletmesi yasaktır.²² Tarafsız devlet ayrıca denetim olanakları çerçevesinde özel kişiler tarafından savaşı taraflara silah ihracatını da yasaklama mükellefiyetine tabidir.²³

Tarafsızlık yükümlülüklerinin ihlâl edilmesi halinde zarar gören taraf uluslararası sorumluluk prensipleri muvacehesinde ölçülülük prensibine riayet ederek yükümlülüklerin yerine getirilmesi için karşı önlemler alma hakkına sahiptir. Literatürde kimi yazarlarca tarafsız devletlerin sistematik veya ağır tarafsızlık hukuku ihlâlleri durumunda savaşı tarafa dönüşebileceği kabul edilmektedir.²⁴ Bu şekilde tarafsızlık statüsüne aykırı davranan devlet fiilen savaşı çekilmiş olur. Ancak tarafsızlık hukukunun ihlâli otomatik olarak tarafsızlık statüsünün kaybına yol açmaz.²⁵ Uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağının kabul edilmesinden itibaren tarafsızlık statüsünü ihlâl eden devlete karşı askeri önlem alınması caiz görülmektedir. BM Şartı'nın 2.madde, 4.fıkrasında öngörülen kuvvet kullanma yasağı uluslararası hukukun sapılması mümkün olmayan emredici normları arasında yer almaktadır. Tarafsızlık statüsünü ihlâl ederek silahlı çatışmaya dahil olan devlete karşı BM Şartı'nın VII. Bölüm hükümlerine istinaden uluslararası barışı bozması, tehdit etmesi veya saldırı eylemleri nedeniyle Güvenlik Konseyi kararı ile gerekli askeri önlemlerin alınması mümkündür.

B - Savaşı Taraf Olmama ve Nitelikli Tarafsızlık

Ağırlıklı olarak 19.yüzyılda oluşan klâsik tarafsızlık hukuku yaklaşımının bugün halâ etkin olup olmadığı tartışma konusudur. Tarafsızlık hukukunun kodifiye edildiği dönemde devletlerin savaş hakkı bulunmaktadır. Uluslararası hukukun da buna uygun olarak o dönemde saldırgan ve saldırıya uğrayan devlet arasında ayırım yapmaması nedeniyle tarafsız devletlerin tüm savaşı devletlere eşit muamele etmesi gerekmektedir. Bu durum uluslararası hukukta savaş yasağı ve kuvvet kullanma yasağı getiren kilometre taşı niteliği taşıyan 1928 tarihli Briand Kellog Paktı (*Savaşı Ulusal Dış Politika Olarak Kullanılmaması*

²² **Bothe, Michael**, “*The Law of Neutrality*”, bknz.: Dieter Fleck (ed), *The Handbook of International Humanitarian Law* (2.bası), C.20, No.1, 2009, s.571vd.

²³ **Bothe, Michael**, s.585.

²⁴ **Bradley, Curtis A. / Goldsmith, Jack L.**, “*Congressional Authorization and the War on Terrorism*”, *Harv.L.Rev.*, C.118, No.7, 2005, s.2112 vd.

²⁵ **Ingber, Rebecca**, “*Co-Belligerency*”, *Yale J.INT'L.L.*, C.42, No.1, 2017, ss.67-75.

Hakkındaki Anlaşma)²⁶ ve 1945 tarihli BM Şartı ile değişikliğe uğramıştır. Savaş tarafı olmayan (non-belligerency) kavramı ilk kez 1934'de aktif olarak savaş eylemlerine katılmamakla beraber savaşan taraflardan birine destek veren devletin hukuki statüsünü belirlemek için International Law Association'ın danışma çalışmalarında kullanılmıştır.²⁷ O dönemde Briand-Kellog Paketi ihlâl ederek savaş açan devlete karşı saldırıya uğrayan devlete destek amacıyla ortaya konulan bu yaklaşımla savaş tarafı olmayan devlet statüsünün tümüyle tarafsızlık statüsünü ikâme edeceği varsayılmıştır. İkinci Dünya Savaşı esnasında gerçekten birçok devlet savaş tarafı olmayan devlet statüsünde hareket etmiştir. ABD savaşa taraf olmadan İngiltere'ye bu yaklaşımla savaş malzemesi göndermiştir.²⁸

Çağdaş tarafsızlık hukukunda bu bağlamda farklı tarafsızlık (differential neutrality), destekleyici tarafsızlık (benevolent neutrality) yahut nitelikli tarafsızlık (qualified neutrality) gibi kavramlar kullanılmaktadır.²⁹ Literatürde ve uygulamada yavaş yavaş saldırı durumlarında her ne pahasına tarafsız kalmak yerine saldırıya uğrayan devlete savaş tarafı olmaksızın destek verme konusunda bir yaklaşım benimsenmeye başlanmıştır. 1945'ten itibaren klâsik tarafsızlık hukuku çağdaş barışın temini hukuku ile değişikliğe uğramıştır. BM Şartı'nın değerleri tarafsızlık hukukunu da etkilemiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin BM Şartı'nın VII. Bölümüne göre bir devleti saldırgan olarak tanımladığı veya bir uyuşmazlık tarafı için zorlayıcı önlemler karara bağladığı takdirde bu tür kararların BM Şartı'nın 25.maddesine göre tüm devletleri bağlaması nedeniyle klâsik anlamda tarafsızlık statüsüne yer kalmamaktadır. Mutlak tarafsızlığın nispileştirildiği BM üyesi devletlerin BM Şartı'nın BM organlarının BM Şartı ile uyumlu önlemlerinin icrasına destek olma yükümlülüğünü öngören 2.madde, 5.fikrasından da çıkarılmaktadır. BM üyesi devletler bunun dışında BM'nin zorlayıcı önlemlerinin muhatabı olan devletlere destek olmama yükümlülüğü altındadır.

BM Güvenlik Konseyi'nin bloke olduğu, kolektif güvenlik sisteminin işlemediği durumlarda tarafsızlık hukukunun nasıl bir rol oynayacağı

²⁶ LNTS Vol.94, s.57.

²⁷ **Talmon, Stefan A.G.**, “*The Provision of Arms to the Victim of Armed Aggression: the Case of Ukraine*”, Universität Bonn, Research Paper No.20/2022 (6.2.2022).

²⁸ bkz.: US Department of Defense, Law of War Manual, June 2015, updated December 2016, Rn.15.4.1.

²⁹ **von Heinegg, Wolff Heintschel**, “*‘Benevolent’ Third States in International Armed Conflicts: The Myth of the Irrelevance of the Law of Neutrality*”, bkz.: Michael N. Schmitt / Jelene Pejic (eds.), International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines, International Humanitarian Law Series, C.15, Brill/Nijhoff, 2007, ss.543-568.

YUHFD Cilt. XXII No.1 (2025)

önemli tartışma konularından biridir. Sürekli üyelerin veto hakkını kullanmaları halinde genelde bu konu gündeme gelmektedir. Rusya'nın 24 Şubat 2022'de Ukrayna'ya müdahale ettiği tarihten itibaren BM Genel Kurulu'nda altı karar alınmıştır.³⁰ Güvenlik Konseyi'nin bloke olduğu durumlarda saldırıya uğrayan devletin silah tedariki ile desteklenmesini tarafsızlık hukukunun engellememesi gerekmektedir. Stefan Talmon açık saldırı durumlarında tarafsızlık hukukunun uygulanamayacağını savunmaktadır.³¹ Savaşlarda çoğu kez ancak hangi tarafın saldırgan, hangi tarafın hukuka uygun olarak yasal savunma hakkına istinat ettiği açık olarak belli olmamaktadır. Güvenlik Konseyi bu çerçevede bağlayıcı bir tespit yapamadığı takdirde devletlerin uyuşmazlığı kendi takdirlerine göre değerlendirmesi gerekmektedir. Tereddüt halinde tarafsızlık tutumu almaları mümkündür. Savaş tarafı olmayan devlet statüsünü eleştiren uluslararası hukukçular tarafsızlık hukukunun biraz esnetilmesi halinde de savaşın yayılmasını engelleme olanağının bulunduğunu görüş olarak ileri sürmektedir.³² Ancak Güvenlik Konseyi'nin bloke olduğu durumlarda da saldırgan ve saldırıya uğrayan devlet arasında ayırım yapmadan tarafsızlık hukukunun sınırsız uygulanmasını kabul eden bu yaklaşımın güncel tarafsızlık hukuku gelişmelerini karşıladığını kabul etmek gerçeğe uygun düşmemektedir.

Uygulamada günümüzde savaş tarafı olmayan devlet yaklaşımının ağırlık kazandığı görülmektedir. Uluslararası silahlı çatışmalarda devletler taraflardan birini desteklerken tarafsızlık sınıflarından birine gönderme yapmaktan kaçınarak aynı paralelde uyuşmazlığın tarafı olmadıklarını beyan etmektedir. Bu durum uluslararası silahlı çatışmalarda taraf tutmanın uluslararası camiada hala eskisi gibi tarafsızlık hukukunun ihlâli olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan belirsizliğin tarafsızlık ve savaş tarafı olmayan devlet ayırımı yapılarak çözüme ulaşması mümkündür. Uluslararası teamül hukukunda savaş tarafı olmayan devlet yaklaşımının yer etmesi halinde Ukrayna'ya silah tedarikinin tarafsızlık hukuku ile çatışma ihtimali ortadan kalkacaktır. Aksi halde uluslararası

³⁰ 2 Mart 2022 tarihli rezolüsyon ES-11/1 ; 24 Mart 2022 tarihli rezolüsyon ES-11/2; 7 Nisan 2022 tarihli rezolüsyon ES-11/3; 30 Eylül 2022 tarihli rezolüsyon E-11/4; 11 Kasım 2022 tarihli rezolüsyon E-11/5; 23 Şubat 2023 tarihli rezolüsyon ES-11/6, bkz. UNGA Res. A/RES/ES-11/1 to 11/6.

³¹ **Talmon, Stefan A.G.**, <https://verfassungsblog.de/waffenlieferung-an--ukraine-als-ausdruck-eines-wertebasierten-völkerrechts/>, (ET: 27.08.2024).

³² **von Heinegg, Wolff Heintschel**, "*Neutrality in the War Against Ukraine, Articles of War*", 1.3.2022, [https://lieber.westpoint.edu/neutrality-in-the-war-agaist-ukraine/LieberInstitute/Articles of War](https://lieber.westpoint.edu/neutrality-in-the-war-agaist-ukraine/LieberInstitute/Articles%20of%20War), (ET: 27.08.2024)

silahlı çatışmada taraflardan birini destekleyen devletin tarafsızlık statüsünden doğan yükümlülüklerinin ihlâli nedeni ile zarar gören tarafın karşı önlemleri ile karşılaşma riski ortaya çıkacaktır.

C - Tarafsızlık Hukuku İhlâlleri - Uluslararası Sorumluluk

Tarafsızlık statüsünden doğan yükümlülük ihlâllerinin kolektif yasal savunmaya istinaden gerekçelendirilmesi mümkündür.³³ Yasal savunma hakkı iki farklı uluslararası hukuk düzenlemesi bağlamında gündeme gelmektedir. Kuvvet kullanma yasağının (*ius contra bellum*) birincil normu olarak BM Şartı'nın 51.maddesi kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak yasal savunma hakkına katı sınırlamalarla izin vermektedir. Yasal savunma hakkını öngörülen sınırlamalara uygun olarak kullanan devlet bunun sonucu olarak BM Şartı'nın 2.madde, 4.fıkrasında düzenlenen kuvvet kullanma yasağını ihlâl etmiş olmamaktadır. Yasal savunma hakkı ikincil norm olarak devletlerin uluslararası sorumluluğu hukukunda karşınıza çıkmaktadır. BM Şartı ile uyumlu olarak devletlerin uluslararası sorumluluğuna ilişkin anlaşma tasarisinin 21.maddesine göre yasal savunma hakkının kullanılması uluslararası hukuka aykırı tasarrufun uluslararası hukuka aykırılığını ortadan kaldırmaktadır.³⁴ Uluslararası Hukuk Komisyonu 21.madde bağlamında insancıl hukuka aykırı eylemlerin yasal savunma hakkına istinaden savunulamayacağına işaret etmiştir.³⁵ Bu normlar silahlı çatışmanın bütün taraflarını aynı ölçüde her koşulda istisnasız bağlamaktadır. Aynı şekilde temel insan hakları ihlâllerinin yasal savunma hakkı ile meşrulaştırılması mümkün değildir. Tarafsızlık hukukundan doğan yükümlülük olarak uyumsuzluğa taraf olmama ve taraf tutmama yükümlülüğünün de yasal savunma hakkına istinaden istisnaların kabul edilmediği kategoride yer alıp almadığı açık değildir. UAD nükleer silahlarla ilgili görüşünde tarafsızlık prensibinin de insancıl hukukun prensipleri gibi istisnanın kabul edilmediği mutlak bir anlama sahip olduğunu, tarafsızlık hukukunun BM Şartı'nın temel normlarına tabi olduğunu ve tüm uluslararası silahlı çatışmalarda dikkate alınması

³³ Ambos, Kai, "Wird Deutschland durch Waffenlieferungen an die Ukraine zur Konfliktpartei?", Verfassungsblog, 28.2.2022, <https://verfassungsblog.de/wird-deutschland-durch-waffenlieferungen-an-die-ukraine-zur-konfliktpartei/>. (ET: 27.08. 2024)

³⁴ bkz.: Yearbook of the ILC, Bd.II, Teil 2 (2001), s.26 vd.), UN-Doc-A/CN.4/Ser.A/2001/Add.1 (Part2)

³⁵ bkz.: Yearbook of the ILC, Bd.II, Teil 2 (2001), Rn.3
YUHF D Cilt. XXII No.1 (2025)

gerektiğini vurgulamıştır.³⁶ BM Şartı'nda yer alan *ius contra bellum* ve tarafsızlık hukuku paralel olarak savaşların yayılmasını ve uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını yasaklama amacı gütmektedir. BM Şartı'nın 2.madde, 4.fıkrası muvacehesinde yasal savunma hakkının dolaylı saldırıyı meşrulaştırma dayanağı olarak kabul edilmesine karşılık, uluslararası sorumluluk alanında kolektif yasal savunma hakkının tarafsızlık hukuku ihlalleri bağlamında gözardı edilmesi her iki alanın ortak amacı olan savaşların yayılmasını önleme amacının gerçekleşmesi bakımından çelişki teşkil etmektedir.

III - SİLAH TEDARİKİ ve İNSANCIL ULUSLARARASI HUKUK

Genel görüşe göre bir devlete silah tedariki o devletin uluslararası silahlı çatışmaya doğrudan taraf olmasına yol açmamaktadır. Uluslararası silahlı çatışmalarda taraflardan birini destekleyen devletin hangi koşullarda silahlı çatışmanın tarafı olarak kabul edileceği konusu ne 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinde,³⁷ ne de insancıl hukuka ilişkin diğer kodifikasyon (*kodlandırma*) çalışmalarında cevaplandırılmıştır. Bununla beraber uluslararası teamül hukukunda yerleşik bir uygulama oluşmuştur.

A - Uyuşmazlık Taraflarından Birinin Desteklenmesi - Savaş Tarafı Olma

Uluslararası Kızılhaç Komitesi kısa bir süre önce uluslararası niteliği olmayan silahlı çatışmalar bağlamında bu soruyla iştilal etmiştir.³⁸ İnsancıl uluslararası hukuk belli ölçüde bir örgütlenmenin ve yine belli yoğunlukta düşmanca eylemlerin olduğu durumlarda silahlı bir çatışmanın olduğunu kabul etmektedir. Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün üçüncü bir devletin taraflardan biri yanında onunla aynı yoğunlukta düşmanca eylemlere katılması halinde üçüncü devletin savaş tarafı olarak en kısa zamanda insancıl hukukla mükellef kılınması için eşiği aşağıda tutan bir görüş benimsediği görülmektedir. Uluslararası Kızılhaç Örgütü'ne göre savaş eylemlerine aktif katılım olmaksızın da kolektif düşmanca bir eylem savaş

³⁶ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 8.7.1996, ICJ Reports 1996, s.226,242, Rn.89.

³⁷ UNTS Vol.75, s.3.

³⁸ International Committee of the Red Cross (ICRC), International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts, Report, 32nd International Conference of the Red Cross and Red Crescent, Geneva, 2015.

tarafı olarak kabul edilmek için yeterlidir.³⁹ Uluslararası Kızılhaç Örgütü tarafından uluslararası niteliği olmayan silahlı çatışmalara üçüncü tarafların müdahalesi bağlamında ortaya konulan bu yaklaşımın uluslararası niteliği olan silahlı çatışmalara üçüncü tarafların müdahalesi bağlamında da uygulanmaması için bir neden bulunmamaktadır.⁴⁰

Uluslararası Kızılhaç Örgütü tarafından ortaya konulan yaklaşıma göre üçüncü bir devletin uluslararası niteliği olmayan silahlı bir çatışmada savaş tarafı olarak kabul edilmesi için prensip olarak bu devletin ya devlet niteliği olmayan silahlı örgüte etkin kontrol sağlaması (*overall control*), ya da çatışma taraflarından birini askeri veya mali olarak desteklemesi gerekmektedir. Uluslararası silahlı çatışmalarda da taraflardan birini savaş eylemleri gerçekleştirerek yahut karşı tarafa doğrudan zarar verecek önlemler alarak destekleyen devletin savaş tarafı olarak kabul edilmeyi göze alması gerekmektedir.⁴¹

Bireylerin hangi koşullar altında uluslararası silahlı çatışmalarda düşmanca eylemlere doğrudan katılmış sayılacağına ilişkin kriterler Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün 2009'da vermiş olduğu rapordan yorum yoluyla çıkarılabilmektedir. Uluslararası Kızılhaç Örgütü tarafından bireylerin düşmanca eylemlere doğrudan ve dolaylı katılması konusunda yapılan değerlendirmenin savaşa doğrudan katılan (savaş tarafı) devletlere ve savaşan devletlere destek veren üçüncü devletlere uyarlanması mümkündür. Bu bağlamda düşmanca eylemlerin kolektif olarak gerçekleştirilmesi ile savaşı destekleyici eylemlerin birbirinden ayırt edilmesi önem taşımaktadır. Bir devletin cereyan eden silahlı bir çatışmada taraf olarak kabul edilmesinde münferit bireylerin düşmanca eylemlerinin devletlere yüklenmesinde esas alınan kriterler ölçü olmaktadır.⁴²

Savaşan taraflardan birinin üçüncü bir devlet tarafından desteklenmesi bağlamında düşmanca eylemlerin kolektif olarak gerçekleşip gerçekleşmediği her zaman tam bir açıklıkla ortaya çıkmamaktadır. Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün raporu ışığında destekleyici eylemden söz

³⁹ Ferraro, Tristan, “The ICRC’s Legal Position on the Notion of Armed Conflict”, International Review of the Red Cross, C 97, No.900, 2015, ss.1227-1252.

⁴⁰ van Steenberghe, Raphaël / Lesaffre, Pauline, “The ICRC’s “support-based approach”: A Suitable but Incomplete Theory”, QIL, No.59, 2019, ss.5-23.

⁴¹ Greenwood, Christopher, “Scope of Application of Humanitarian Law”, bkz.: Dieter Fleck (ed.), The Handbook of International Humanitarian Law, 2.bası, 2008, s.45-78.

⁴² Krajewski, Markus, “Neither Neutral nor Party to the Conflict? On the Legal Assessment of Arms Supplies to Ukraine”, Völkerrechtsblog, 9.3.2022, <https://voelkerrechtsblog.org/neutral-neutral-nor-party-to-the-conflict/>. (ET 27.0.2024).
YUHFD Cilt. XXII No.1 (2025)

etmek için eylemin her şeyden önce objektif olarak zarar verme ihtimaline sahip olması gerekmektedir. İkinci olarak verilen zararın doğrudan verilen destek sonucu ortaya çıkması gerekmektedir. Üçüncü olarak destekleyici eylemlerin rakip uyumsuzluk tarafına doğrudan zarar verme iradesi ile yapılması gerekmektedir. Düşmanca eylemlere destek verilmesi durumlarında somut bir zararın ortaya çıkması bununla beraber gerekli görülmemektedir.⁴³

B - Destekleyici Eylemin Somut Askeri Operasyonu Doğrudan Etkilemesi

Silah desteği ikinci kriter bakımından oldukça önemlidir. Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün raporuna göre zarar verici etki silahlı çatışma bağlamında ortaya çıktığı nispette destekleyici eylem ve ortaya çıkan zarar arasında doğrudan bir illiyet bağı olduğu varsayılmaktadır. Bu kriter doğrudan etki yapan destekleyici eylemlerle, destekleyici genel eylemlerin birbirinden ayrılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu durum destek alan devletin desteği nasıl kullandığının önemli olduğunu göstermektedir. Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün raporuna göre verilen desteğin doğrudan somut askeri operasyonda kullanılması sonucu rakip tarafın zarar görmesi durumunda ortaya çıkan zarar ve verilen destek arasında doğrudan bir bağlantı kurulmaktadır. Uluslararası Kızılhaç Örgütü askeri operasyonda kullanılan bu tür destekleri savaş eylemi olarak kabul etmektedir.⁴⁴ Dolayısı ile destek veren devlet savaşan devlet statüsü kazanmaktadır. Operasyonun icrası bağlamında doğrudan verilen destek örnekleri arasında askeri birliklerin gönderilmesi, askeri operasyonun planlanmasına ve koordinasyonuna katılma veya hedeflerin yeri ve seçimi bağlamında bilgi aktarılması yer almaktadır. Silah tedarik eden devletin silahlarının askeri operasyonda kullanılması silah tedarik eden devletin sırf bu nedenle savaş tarafı olarak kabul edilmesine yol açmamaktadır. Tedarik edilen silahların somut operasyonun gereksinimlerine göre belirlenmiş olması ve doğrudan silahlı çatışmada kullanılacak özelliklere sahip olması kaydıyla destekleyici eylemler ve rakip silahlı çatışma tarafına verilmek istenen zarar arasında doğrudan bağlantı olduğu, dolayısı ile verilen desteğin kolektif savaş eylemi olduğu kabul edilmektedir.

⁴³ **Melzer, Nils**, Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law, ICRC, Cenevre, 2009, ss. 1-85.

⁴⁴ **Ferraro, Tristan**, s.1231.

SONUÇ

Silahlı çatışma tarafı bir devlete silah tedarikinin değerlendirilmesi bağlamında uluslararası hukukta tam bir açıklığın sağlanamadığı görülmektedir. *Ius contra bellum*, tarafsızlık hukuku ve insancıl uluslararası hukuk alanlarında bu konuya ilişkin olarak ortaya çıkan sorular mevcut kurallar ışığında açık olarak cevaplandırılmamaktadır. Uluslararası teamül hukukunun ilgili alanlarda ne şekilde bir gelişme gösterdiği konusunda devletlerin uygulaması da her zaman bir ipucu vermemektedir. Örneğin Almanya Ukrayna'ya silahların sadece Ukrayna'nın yasal savunma hakkını kullanılması amacıyla gönderildiğini ve bu çerçevede kolektif savunma hakkı eşiğinin aşılmadığını ileri sürmektedir. Bununla beraber bu çerçevede kuvvet kullanma yasağı eşiğinin dolaylı olarak aşıldığının ileri sürülmesi mümkündür. Silah tedarikinin BM Şartı'nın 51.maddesi muvacehesinde kolektif yasal savunma hakkı olarak meşruiyetinin savunulması halinde ise silah tedariki yapan devletin artık silahlı çatışma tarafı olmadığını ileri sürmesinin mümkün olmadığını göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Klâsik uluslararası tarafsızlık hukuku savaşan taraflara silah tedarikini yasaklamaktadır. Savaş tarafı olmayan devlet statüsü ve nitelikli tarafsızlık yaklaşımları bu çerçevede yeni bir açılım teşkil etmektedir. Uluslararası teamül hukukunun bu yönde bir gelişme sağlayıp sağlamayacağı henüz belli değildir. Literatürde şimdiye kadar tereddütleri gideren açık bir yaklaşım ortaya konulmamakla beraber saldırının açık olduğu durumlarda tarafsızlık hukukunun mutlak olarak bağlayıcılığının iddia edilemeyeceği ileri sürülmektedir. Devletlerin güncel uygulamaları ve uluslararası teamül hukukunun bu alandaki gelişimi de tarafsızlık hukukunun artık mutlak olarak iddia edilemeyeceğini göstermektedir.

İnsancıl uluslararası hukuk bağlamında silah tedarik eden devletin savaşan taraf olarak kabul edilmesi Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün raporuna göre verilen desteğin zamansal ve mekânsal olarak doğrudan somut operasyonla bağlantılı olması ve rakip savaş tarafın zarara uğramasına doğrudan katkı yapması kriterleri esas alınarak belirlenmektedir.

Uluslararası hukuk ve insancıl hukuk paralel alanlar olarak kuvvet kullanma yasağına (*ius contra bellum*) ilişkin ortak değerlere sahiptir. BM Şartı'nın 2.madde, 4.fikrasında öngörülen kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak kabul edilen kolektif yasal savunma hakkı muvacehesinde üçüncü devletlerin silah desteklerinin onlara savaşan devlet statüsü verilerek meşrulaştırılmasına karşın insancıl hukukun kolektif yasal savunma yapan devletlere savaşan taraf statüsü vermeme olanağı bulunmamaktadır.

Bununla beraber silah tedariki yapan devletlere savaşan taraf statüsünün verilmesinin, somut örnekte Rusya-Ukrayna savaşı bağlamında Rusya'nın silah tedariki yapan devletlere operasyonlarını genişletmesine, dolayısı ile muhtemel silahlı saldırıların yeni uluslararası hukuk ihlallerine yol açması mümkündür. Bu bağlamda savaş kurallarına (*ius in bello*) göre insancıl hukukta kurallara riayet kaydıyla askeri hedeflere yönelik operasyonların yasak olmamasına karşın uluslararası hukukta silahlı saldırıların genel olarak yasaklandığının gözardı edilmemesi gerekmektedir.

KISALTMALAR:

AJIL	The American Journal of International Law
ET	Erişim Tarihi
Harv.L.Rev	Harvard Law Review
I.C.J.	International Court of Justice
ICLQ	International&Comparative Law Quarterly
ICRC	International Committee of the Red Cross (<i>Uluslararası Kızılhaç Komitesi</i>)
ILC	International Law Commission
IŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti
Jahresband	baskı yılı (<i>Almanca</i>)
KUPS	Kölner Universitäts Publikations Server
LNTS	League of Nations Treaty Series
QIL	Questions of International Law
Rn	Randnummer
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UNGA	United Nations General Assembly
Va.J.Int.Law.	Virginia Journal of International Law
YALE J.INT'L.L.	Yale Journal of International Law

KAYNAKÇA

Ambos, Kai, “Wird Deutschland durch Waffenlieferungen an die Ukraine zur Konfliktpartei?”, Verfassungsblog, 28.2.2022, <https://verfassungsblog.de/wird-deutschland-durch-waffenlieferungen-an-die-ukraine-zur-konfliktpartei/>. (ET: 27.08.2024)

Bothe, Michael, “*The Law of Neutrality*”, bknz.: Dieter Fleck (ed), The Handbook of International Humanitarian Law (2.bası), C.20, No.1,2009

Bradley, Curtis A. / Goldsmith, Jack L., “*Congressional Authorization and the War on Terrorism*”, Harv.L.Rev., C.118, No.7, 2005, ss.2047-2490.

Corten, Oliver, The Law against War - The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law, Oxford, Hart Publishing, 2010

Dinstein, Yoram, War, Aggression and Self-Defence, 5.bası. Cambridge University Press, 2011.

Dörr, Oliver, “*Use of Force, Prohibition of*”, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford University Press, 2022

Ferraro, Tristan, “*The ICRC’s Legal Position on the Notion of Armed Conflict*”, International Review of the Red Cross, C 97, No.900, 2015, ss.1227-1252.

Green, James A., “*The Article 51 Reporting Requirements for Self-Defence Actions*”, Va.J.Int.Law, C.55, No 3, 2015, ss.563-624.

Greenwood, Christopher, “*Scope of Application of Humanitarian Law*”, bknz.: Dieter Fleck (ed.), The Handbook of International Humanitarian Law, 2.bası, 2008, s.45-78.

Greig, Don W., “*Self-Defence and the Security Council: What Does Article 51 Require?*”, ICLQ, C.40, No.2, 1991, ss.366-402.

Higgins, Rosalyn, The Development of International Law through the Political Organs of the United Nations, Oxford University Press, 1963 .

Ingber, Rebecca, “*Co-Belligerency*”, Yale J.INT’L.L, C.42, No.1, 2017, ss.67-75.

Krajewski, Markus, “*Neither Neutral nor Party to the Conflict? On the Legal Assessment of Arms Supplies to Ukraine*”, Völkerrechtsblog, 9.3.2022, <https://voelkerrechtsblog.org/neither-neutral-nor-party-to-the-conflict/>. (ET 27.0.2024)

Kreß, Claus, “*Der Ukraine Krieg und das völkerrechtliche Gewaltverbot*”, bknz.: Universität zu Köln (ed.), Sonderdruck aus Juristische Studiengesellschaft (*Hukuk Araştırmaları Topuluğu, Özel Baskı, Jahresband 2021/2022*, ss.67-95.

Melzer, Nils, Interpretive Guidance on the Notion of Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law, ICRC, Cenevre, 2009.

Oeter, Stefan, Neutralität und Waffenhandel, Berlin, Springer Verlag, 1992.

Pobjie, Erin Kimberley, “Use of force and Article 2(4) of the UN Charter: The Meaning of a Prohibited ‘Use of Force’ between States under International Law”, KUPS, PhD thesis (*doktora tezi*), Universität zu Köln, 2019.

Randelzhofer, Albrecht/Dörr, Oliver, ”Article 2(4)”, bkz.: Bruno Simma et.al. (eds.), The Charter of the United Nations: A Commentary, 3.bası, Oxford University Press, 2012.

Rifaat, Ahmed M., International Aggression. A Study of the Legal Concept: Its Development and Definition in International Law, Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1979.

Ruys, Tom, “The Meaning of “Force” and the Boundaries of the *jus ad bellum*: Are ‘Minimal’ Uses of Force Excluded from UN Charter Article 2(4)?”, AJIL, C.108, No2, 2014, ss.159-210.

Talmon, Stefan A.G., “The Provision of Arms to the Victim of Armed Aggression: the Case of Ukraine”, Universität Bonn, Research Paper No.20/2022 (6.2.2022).

Talmon, Stefan A.G., <https://verfassungsblog.de/waffenlieferung-an-ukraine-als-ausdruck-eines-wertebasierten-völkerrechts/>, (ET: 27.08.2024)

van Steenberghe, Raphaël/Lesaffre, Pauline, “The ICRC’s “support-based approach”: A Suitable but Incomplete Theory”, QIL, No.59, 2019, ss.5-23.

von Heinegg, Wolff Heintschel, “‘Benevolent’ Third States in International Armed Conflicts: The Myth of the Irrelevance of the Law of Neutrality”, bkz.: Michael N. Schmitt / Jelene Pejic (eds.), International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines, International Humanitarian Law Series, C.15, Brill/Nijhoff, 2007, ss.43-568

von Heinegg, Wolff Heintschel, “Neutrality in the War Against Ukraine, Articles of War”, 1.3.2022, [https://lieber.westpoint.edu/neutrality-in-the-war-against-ukraine/Lieber Institute/Articles of War](https://lieber.westpoint.edu/neutrality-in-the-war-against-ukraine/Lieber%20Institute/Articles%20of%20War), (ET: 27.08.2024)

Kararlar:

27.6.1986 tarihli UAD kararı (Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), bknz.: I.C.J. Reports 1986, s.14, 103 (Rn.195) ve 118, Rn.228.

08.07.1996 tarihli UAD kararı (Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion), bknz.: I.C.J. Reports 1996, s.226,242, Rn.89.

19.12.2005 tarihli UAD kararı (Armed Activities on the Territory of the Congo Democratic Republic v. Uganda), bknz.: I.C.J. Reports 2005, s.168, 227 (Rn.164).

UNGA Resolution 2625 /xxv, 24.10.1970 (Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, bknz.: GA-25th Session, A/RES/2525/(XXV).

UNGA Resolution 3314 / xxix, 14.12.1974 (Definition of Aggression), bknz.: GA 2339th plenary meeting, A/RES3314/(XXIX).

UNGA Resolution 42/22, 18.11.1987 (Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations), bknz.: GA 42th Session, A/RES/42/22.

UNGA Resolution 56/83, 28.01.2002 (Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts), bknz.: GA 56th session, A/RES/56/83.